

Koncepcja duszy u Platona

Autor tekstu: **Gabriela Adamiak**

Platon bardzo głęboko doświadczył kwestii śmierci. Obeznał się z nią, podczas śmierci swego mistrza Sokratesa. Tak mocno wywarło to na nim wrażenie, że poświęcił jeden z dialogów właśnie duszy, ciału, śmierci i eschatologii. W *Fedonie*, bo ten dialog mam na myśli, wkłada cały wykład w usta Sokratesa.

Stworzenie człowieka

Stworzenie człowieka w ujęciu platońskim zatacza ciągły krąg. Po śmierci, dusza oddziela się od ciała i idzie do Hadesu, po jakimś określonym, nie przypadkowym, czasie, powraca z Hadesu i wchodzi w inne ciało, ożywiając je. Podobny krąg zataczany jest w świecie roślin i zwierząt. Tak więc, ludzie powstają z umarłych. Są to bardzo znane orfickie przypowieści, które Platon przyjmuje, ale stara się je wyjaśnić epistemologicznie. Uważa, że wszystko powstaje z przeciwieństw, np. przeciwieństwem dobra jest zło, człowiek staje się dobrym ze złego, z powolniejszego staje się szybszy itd. *"To nam wystarczy — powiada — że wszystko w ten sposób powstaje: z przeciwieństw zawsze to, co przeciwne"* [1], a w innym miejscu Platon mówi *"więc, może, z tego, co pomarło, Kebesie, powstaje to, co żyje i ludzie żywi"*. [2] Kebes odpowiada twierdząco.

Reale komentując koncepcję duszy u Platona wyróżnia dwie cechy życia:

1. życie
2. idea życia

To idea życia, jak mówi Reale „wnosi życie do ciała i je podtrzymuje”. Zauważa, że *"[...] istnienie i nieśmiertelność duszy mają sens jedynie wtedy, gdy przyjmuje się istnienie bytu ponadmysłowego, który Platon nazwał światem idei; to zaś ostatecznie oznacza tyle: dusza jest inteligibilnym, metaempirycznym, niezniszczalnym wymiarem człowieka"*. Wraz z Platonem człowiek odkrył, że istnieje w dwu wymiarach". [3]

Trzeba koniecznie pamiętać o tym, że gdzie Platon nie potrafił dojść prawdy na drodze empirycznej, sięgał do religii i fantazji.

Funkcja i znaczenie ciała

Ciało dla duszy jest miejscem, które ją ogranicza, jest więzieniem, a jednocześnie jest miejscem w którym dusza pokutuje za winy, których się dopuściła przed „wcieleniem”. Skoro ciało więzi duszę, to odłączenie jej od niego, uwolni ją od tego cierpienia. Samo nasuwa się rozwiązanie samobójstwa, które przyspieszyłoby uwolnienie duszy i sprawiło jej radość. Ale niestety, Platon widzi w takim rozwiązaniu ucieczkę i tchórzostwo. Przez usta Sokratesa odradza takiego rozwiązania i pójścia na łatwiznę *"[...] my, ludzie, jesteśmy niejako w więzieniu i nie wolno z niego siebie samego wyzwolić ani uciekać"*. [4] Platon pojmuje człowieka jako „niewolnika”, który nie ma prawa sobą dysponować, a tym bardziej kierować własnym życiem i śmiercią. Każdy człowiek jest własnością i utrzymankiem bogów. To oni mają pełną władzę nad nami, jak również nad naszym życiem i śmiercią i to od nich zależy jak długo mamy żyć, a także w jaki sposób i jaką śmiercią umrzeć. Człowiek który popełnia samobójstwo, stawia się na równi z bogami, a jest to zgorzeniem i bezbożnością, która w tamtych czasach była karana śmiercią, takim przykładem może być Sokrates.

Ciało nie tylko jest więzieniem, ale również najbardziej przeszkadza w zdobywaniu mądrości. Doświadczenie empiryczne, w rozumieniu Platona, jest zwodnicze, nieprawdziwe, najmniej wiarygodne i jednocześnie nie dając prawdziwego poznania, zasłania prawdę. Poznanie empiryczne jest poznaniem *doksa*, a więc subiektywnym i nierzetelnym. Tego typu poznanie dostarczają zmysły, takie jak: wzrok, słuch, a nawet ból, czy rozkosz. Posługiwać się ciałem, to dla Platona, oznacza używanie wzroku, słuchu, albo innych zmysłów, po to, aby coś zbadać. Ciało wprowadza duszę w błąd, jeżeli ona przy jego pomocy chce coś zrozumieć, czy też poznać. *"Bo jeśli próbuje oglądać coś z pomocą ciała, widać, że ono ją wtedy w błąd wprowadza"*. [5]

Platon uważa, że do prawdziwego poznania, dochodzi się tylko na drodze samego rozumu,

wyłączając całkowicie zmysły, a jest to dla „ucieleśnionej” duszy niemożliwe. Dopóki dusza będzie znajdować się w ciele, nie osiągnie tego, co pragnie.

Źródłem złudnego poznania *doksa*, jest pożądanie ciała skierowane na coś innego, niż duszy. Wszelkiego rodzaju bunt, wojny, rozruchy, morderstwa itd. mają swoje źródło w ciele, które pała żądzą posiadania, czy też zdobywania. Żadne ciało nie jest od tego wolne, wszyscy jesteśmy niewolnikami ciała.

Paradoksem jest, że to wstrętne ciało, jest potrzebne duszy, po to, aby wypracować sobie czystość duszy, bez niego dusza nie zdobyłaby mądrości, gdy zostanie oddzielona od ciała. Pojawia się w tym momencie pytanie: na czym polega owo oczyszczenie duszy? Platonskie oczyszczenie polega na tym *“żeby najwięcej duszę od ciała oddzielać i przyzwyczajając ją do tego, żeby się sama w sobie ze wszystkich zakątków ciała umiała skupić i zbierać, i mieszkać, ile możność i dziś, i potem, w odosobnieniu, w samej sobie; wyzwolona z ciała, niby z kajdan”*. [6] A więc zadaniem człowieka na ziemi, który jest połączony z ciałem i duszą, jest dokładać starań, aby dusza po śmierci, gdy odłączy się od ciała, była czysta, bez domieszki cielesności. Środkiem pomocniczym pomagającym w skupieniu, wchodzeniu w siebie, uciekaniu od cielesności i tego czego chce ciało, jest filozofia i filozofowanie. Tylko filozofowie, którzy zajmują się nią w odpowiedni sposób, nie boją się śmierci, pozostali zaliczają śmierć do wielkich nieszczęść.

Platon podaje praktyczne zalety filozofa:

1. mężny w obliczu śmierci
2. opanowany
3. rozsądny
4. sprawiedliwy
5. gdy przychodzą przyjemności lub obawy, oparty na rozumie

Prawdziwy filozof stara się jak najmniej interesować bogactwem, luksusem, wygodą, a nawet ubiorem czy też pokarmem. Można powiedzieć, że prawdziwy filozof ignoruje wszystko, co skierowane jest na ciało i z nim związane. A całą uwagę, według myśli Platona, skupia na duszy i jej potrzebach.

Platon bardzo ubolewa i jest rozgoryczony, że przez ciało, nie możemy całkowicie oddać się filozofii, a jeśli dzięki niej osiągniemy ten upragniony spokój i moglibyśmy zająć się filozofią, to pojawia się kolejny problem, w poznaniu prawdy przeszkadza nam ciało, ponieważ miesza się i cały czas wtrąca zasłaniając prawdziwą prawdę.

Jedynym rozwiązaniem tych wszystkich problemów jest śmierć i odłączenie duszy od ciała. Czysta dusza odchodzi do świata bezpostaciowego, boskiego, nieśmiertelnego, rozumnego, tylko tam jest naprawdę szczęśliwa, ponieważ wolna będzie od obaw, żądz, nieszczęść i wszystkiego, co ludzkie.

Funkcja i znaczenie duszy

Jak już powiedzieliśmy, że ciało jest więzieniem i dusza przez nie, nie może poznać prawdy, dlatego celem duszy jest wyrwać się od ciała i być samej. Aby to osiągnąć musi jak najlepiej wykorzystać ten czas spędzony w ciele, na ziemi. Podczas tego pobytu dusza wtajemniczy się i uświęci, a po zejściu do Hadesu zamieszka między bogami. Jeżeli źle wykorzysta ten czas pobytu na ziemi i nie uświęci się, po przyjściu do Hadesu, będzie leżała w błocie — jak mówi sam Platon. Kiedy to się stanie, człowiek tego nie wie, zależy to tylko od boga.

Platon daje dowody na nieśmiertelność duszy:

1. odwołuje się do anamnezy, czyli uważa że człowiek nie zdobywa wiedzy, ale jedynie sobie przypomina, a skoro tylko przypomina, to musiał być wcześniej w ciele, aby tę wiedzę zdobyć
2. aby ciało było żywe musi w nie wejść dusza, tak jak gorączka musi wejść w ciało, aby było chore
3. każda rzecz ginie od swoistego zła. Złem duszy jest niesprawiedliwość, skoro to swoiste zło nie przyprawia duszy o śmierć, to wniosek jest taki, że nic nie jest w stanie jej przyprawić o śmierć

Ad. 1. Reale omawiając poszczególne dowody na nieśmiertelność duszy, świadomie pomija pierwszy dowód, ponieważ twierdzi że „sam Platon nie przypisywał mu zbyt wielkiej wartości”. Nie zgadzam się z tym zdaniem, ponieważ sięgając do *Fedona* Platona, można z łatwością zauważyć, jak dużo miejsca poświęca temu dowodowi i tłumaczy fakt anamnezy.

Ad. 2. Dusza poznaje byty boskie, nieśmiertelne i nierozkładalne, aby takie poznanie mogło zaistnieć, byt musi mieć podobną lub taką samą naturę. W innym przypadku dusza nie mogłaby mieć takich zdolności poznawczych. *"Tak więc, skoro one (rzeczy) są niezmiennie i wieczne, to i dusza 'musi' być niezmienna i wieczna"*. [7] A skoro dusza posiada takie możliwości, to w jej naturze muszą być takie cechy jak: nierozkładalność, czy nieśmiertelność. *"Jeżeli tak się rzeczy mają, to czyż nie ciała prędko rozłożą się wypada, a dusza w ogóle nierozkładalna będzie [...]"* [8] Temu dowodowi Reale poświęca najwięcej uwagi i dokonuje szczegółowego rozbioru i poddaje drobiazgowej analizie.

Ad. 3. Trzeci dowód na nieśmiertelność duszy wywodzi z tego, że każda dusza posiada w sobie, właściwe zło, np. głupota, niesprawiedliwość, czyli wady. Jak wielkie by nie były, nie niszczą duszy, bo jak widzimy dusza ciągle żyje. Zło ciała, które je niszczy, również nie może zniszczyć duszy. A skoro tak się dzieje, dusza jest niezniszczalna.

Reale opierając się także na Platona *Timajosie*, podpowiada, że dusza ma swój początek i swego Stworzyciela, jest nim Demiurg, ale nie ma końca, nie podlega śmierci.

Dusza podobna jest do tego co boskie, natomiast ciało podobne jest do tego co śmiertelne. Mimo że widział podobieństwo duszy z czymś boskim, to rozumiał ją materialistycznie, jednak była to najsubtelniejsza materia, przezroczysty człowiek, bardzo lekki i niewidzialny dla oka ludzi żyjących. Wielką radością i dobrym samopoczuciem dla duszy jest, kiedy wchodzi w siebie, w sobie odkrywa wszystko to, co jest czyste, nieśmiertelne i jednakowe. Odkrywa że jest im pokrewna. Jest to stan rozumu. Z kolei niepokoi się, błądzi i cierpi, kiedy jest pociągnięta przez ciało do poznawania i badania wszystkiego za pomocą zmysłów. Dlatego tak się dzieje, ponieważ postrzeżenia tak jak przedmioty do których się odnoszą, są zmiennie. Ciało ma służyć i z natury podporządkowuje się duszy, natomiast dusza ma panować i rządzić. *"[...] do tego, co boskie i nieśmiertelne, i dla myśli tylko dostępne, i jedną tylko postać mające, i nierozkładalne, i zawsze samo w sobie jednakie, najpodobniejsza jest dusza; a do tego, co ludzkie i śmiertelne, i bezmyślne, i wielopostaciowe, i rozkładalne, i zawsze samo w sobie wielorakie, najpodobniejsze znowu jest ciało"*. [9]

Platon zmienił pogląd jakoby za poznanie było odpowiedzialne ciało. To dusza ogląda takie własności jak różność, podobieństwo itd. *"Nie mając narządów zmysłowych dusza poznaje tu sama"*. [10] „Własności wspólne” poznaje dusza. Ciało dla duszy jest narzędziem poznania, a wszystko poznaje dusza bezpośrednio lub pośrednio, przy udziale zmysłów. Dowodem na tę myśl było twierdzenie, że skoro tylko dusza ogląda idee, a ciało nawet nie ma z nimi styczności, to poznanie jest funkcją duszy.

Dusza jest ideą, która związana jest z życiem, a skoro jest związana z życiem nie może do niej przyczepić się przeciwieństwo, czyli śmierć. Tak jak ogień i woda, nie mogą w żaden sposób się uzupełniać i razem współistnieć, jedno musi ustąpić drugiemu np. w czasie pożaru, ogień ustępuje wodzie i znika. Podobnie ma się sprawa z duszą, gdyby przyjmowała śmierć, nie dawałaby życia ciału. Wiemy jednak że dusza daje życie ciału, więc nie może ulegać śmierci, czyli jest nieśmiertelna. To co jest nieśmiertelne to i zarazem niezniszczalne. Gdy przychodzi śmierć, podlega mu tylko ciało, dusza natomiast dalej żyje. *"Więc kiedy śmierć na człowieka przyjdzie, wówczas chyba to, co w nim śmiertelne, umiera, a to, co nieśmiertelne, całe i nie zepsute oddala się i odchodzi precz; uszło śmierci"*. [11]

Platon zachował czynnik życia duszy, ale dodał, że sama wprowadza się w ruch, jest — mówiąc za Tatarkiewiczem — „źródłem ruchu”. Przestał pojmować ją materialnie, a nawet przeciwstawił materii (oczywiście w znaczeniu materializmu *fisis*).

Nasuwa się tutaj bardzo ważny wniosek: skoro dusza jest nieśmiertelna, to wskazane jest dbanie o nią w czasie całego ziemskiego życia, ale nie tylko, gdyż i po oddzieleniu może zaciągnąć winy, więc trzeba również otoczyć ją troską również po śmierci ciała.

Dusza która nie była skłonna do oczyszczeń, filozofowania i rezygnowania z próżności świata ziemskiego, a skłaniała się ku cielesnym pożądaniom, po oddzieleniu staje się widocznym dla ludzi widmem, które włóczy się po cmentarzu, jest obciążone cielesnością i nie może się wznieść. Zresztą czuje lęk i obawę przed tym, co niewidzialne. Te błąkające się dusze, to dusze ludzi złych, a błąkanie się, jest ich pokutą. *"I to z pewnością nie są dusze ludzi dzielnych, tylko złych, które się po takich miejscach błąkać muszą, pokutując za pierwsze swoje życie: złe"*. [12] Szerzej omówimy sobie kwestię eschatologii w punkcie piątym.

Dusza opuszcza ciało z ostatnim oddechem człowieka. I to w niej doszukiwał się nieśmiertelnego pierwiastka.

Dusza składa się z trzech części:

1. rozumnej
2. impulsywnej
3. zmysłowej

Platon część rozumną zaliczył do samej duszy.

Widać z tego że Platon, jak twierdzi Tatarkiewicz, „operował nie jednym, lecz dwoma pojęciami duszy”. I wyróżnia:

1. szersze — oparte na rozważaniach biologicznych i psychologicznych, tutaj ograniczała się do czynności zmysłowych

2. węższym — oparte na rozważaniach religijnych, w tym znaczeniu była samym rozumem Platon przeciwstawił duszę ciału. Pojawia się dualizm duszy i ciała. Polega on na tym że:

1. dusza jest nieśmiertelna
2. jest niezależna od ciała, może funkcjonować bez ciała
3. dusza jest niezłożona
4. doskonalsza od ciała
5. ciało jest więzieniem
6. jest nieśmiertelna

Bardzo spodobało mi się sformułowanie Tatarkiewicza, platońskiego rozumienia człowieka:

"Człowiek — to dusza władająca ciałem". [13] Naprawdę dusza żyje dopiero po śmierci ciała.

Ważną cechą duszy jest życie, a więc nie może doznać śmierci, wniosek jest prosty, jeśli tak jest, to jest nieśmiertelna. *"Z tego powodu, gdy nadejdzie śmierć, rozkładowi ulegnie ciało, dusza natomiast pójdzie sobie gdzie indziej"*. [14] Dla Realego stwierdzenie „dusza martwa” jest absurdalne, jest wewnętrznie sprzeczne tak jak np. „zimny ogień”, czy „ciepły śnieg”.

Funkcja i znaczenie śmierci

Na samym początku rozważając pojęcie śmierci należy określić, sprecyzować i za punkt wyjścia uczynić podstawowe pytanie: czym jest śmierć? Tutaj Platon nie zaskoczy współczesnego człowieka odpowiadając, że śmierć jest oddzieleniem duszy od ciała, *"umieranie to jest to, że ciało uwolnione od duszy staje się, z osobna, ciałem samym w sobie, a z osobna znowu dusza wyzwolona z ciała sama istnieje dla siebie"*. [15] Jest to naturalny stan rzeczy, który musi zaistnieć.

Platon przyjmując istnienie duszy i ciała, jako dwóch oddzielnie funkcjonujących bytów, przyjmuje istnienie życia pozagrobowego, gdzie razem znajdują się bogowie i ludzie. Charakterystyczną cechą dusz które uczestniczą w *koinonii* z bogami, jest mądrość i dobroć. To jest konkretny powód, dlaczego nie trzeba bać się śmierci, a nawet jest to powód do radości. Bo któż by nie chciał być między dobrymi i mądrymi? *"[...] gdybym nie był wierzył, że pójdę naprzód do bogów innych, mądrych i dobrych, a potem i do ludzi umarłych, lepszych niż ci tutaj, byłbym istotnie źle zrobił, nie wzdrygając się przed śmiercią. Ale dziś bądźcie pewni, że ja się spodziewam pójść pomiędzy ludzi dobrych"*. [16]

Każdy filozof, który poważnie traktuje swoje powołanie do filozofowania, stawia sobie za cel śmierć i godne przygotowanie się do tego tak ważnego wydarzenia. Bo właśnie dopiero po śmierci, filozofowie mogą oczekiwać tego największego i upragnionego dobra, jakim jest mądrość. Będąc na ziemi w poznaniu prawdy przeszkadza ciało, a jeśli już ciało człowiek opanuje i może wejść w siebie i próbować poznawać, to znowu przeszkadzają zmysły. W takim wypadku, gdy dusza uwolni się od ciała i może poznawać mądrość najprawdziwszą, głupotą byłaby sytuacja, gdyby filozof dochodził do swego celu i czuł strach, lęk, obawę przed śmiercią, przed dobrem do którego całe życie zmierzał.

Eschatologia

Dusze zmarłych, które mają wrócić po jakimś czasie z powrotem do ciała, muszą gdzieś przebywać. Gdyby było tak, że dusze po jakimś czasie nie wracałyby z powrotem do ciała, to w pewnym momencie wszystko byłoby martwe. Platon widzi tę kwestię w sposób bardzo ograniczony, jako ciągły zataczający się krąg, który nie może być zerwany. A jeśli powstawałoby za każdym razem z czegoś nowego, to w końcu okazałoby się, że wszystko jest wyczerpane. Dusze szukają i wchodzą do ciał, które są podobne do tych, jakie dzieliły w poprzednim życiu, oczywiście nie muszą to być ciała ludzkie, mogą być nawet ciała zwierzęce.

Do świata bogów dochodzi dusza czysta, przyjaciółka nauki, która ma opanowane wszystkie żądze, oczyszczona przez filozofię. Sama filozofia, znajduje duszę uwięzioną, przyległą do ciała

i sama filozofia powoli wyprowadza duszę i przekonuje, że zmysły zawodzą. Zachęca duszę do oderwania i oddalania się od tego, co cielesne. *"Dlatego to, Kebesie, ludzie, którzy słusznie naukę kochają, porządni są i mężni [...]"* [17]

Jedyną ucieczką od zła jest zbawienie, które rozumiał jako postawę najlepszą w sensie wartości etycznych i najrozumniejszą, ponieważ tylko to dusza zabierze ze sobą do Hadesu. Po śmierci człowieka, jego duch opiekuńczy, a w chrześcijaństwie Anioł Stróż, dalej towarzyszy człowiekowi, prowadzi go w miejsce gdzie odbędzie się nad nim sąd, potem prowadzi go do Hadesu. Gdy dusza odbędzie karę lub nagrodę inny duch opiekuńczy prowadzi duszę i jest jej towarzyszem aż do kolejnej śmierci.

Skoro potrzebni są przewodnicy po śmieci, nasuwa się wniosek, że droga do Hadesu nie jest jedna i prosta, *"zdaje się, ma rozgałęzienia liczne i różne szlaki okólne"*.

Dusza potępiona nie ma przewodnika, gdyż nikt nie chce być jej duchem opiekuńczym i na tym polega jej kara. Bez opiekuna widząc te kręte i liczne drogi dusza błąka się. Ta tułaczka po ślepych zaułkach i krętych drogach jest karą. Trwa czas określony, potem *"konieczność do odpowiedniego dla niej mieszkania zanosi"*.

Dusza dobra i czysta za przewodników dostaje bogów i mieszka tam, gdzie ma ochotę.

Platon opisując dzieje duszy po śmierci ciała, nie potrafi pozostać na poziomie logosu, musi sięgnąć do mitów. Tak naprawdę chyba nikt nie potrafi odpowiedzieć sobie na to pytanie, odwołując się tylko do logosu, musi sięgnąć, tak jak Platon, do mitów, a współczesny filozof do teologii lub innej wiedzy *stricte* religijnej.

W Hadesie dusza jest osądzana na podstawie jednego kryterium: sprawiedliwości i niesprawiedliwości. W tym sądzie nie ma znaczenia, czy dusza była w ciele Króla, czy też w ciele żebraka.

Dusza musi liczyć się z konsekwencjami:

1. gdy była sprawiedliwa, dostaje nagrodę i przebywa na Wyspach Szczęśliwych, albo, w miejscach tak wspaniałych że nie sposób opisać
2. gdy była niesprawiedliwa, dostaje karę w postaci strącenia do Tartaru
3. gdy była i sprawiedliwa i niesprawiedliwa, a żałuje za swoje wykroczenia, odbywa czasową karę, a potem otrzymuje nagrodę

Ciekawe wydaje mi się spostrzeżenie i zwrócenie uwagi Realego, *"że najważniejszego sądu dokonuje dusza wyzuta z ciała nad duszą, która również jest pozbawiona ciała, to znaczy w 'wymiarze czysto duchowym'"*. Po oddzieleniu, na duszy wszystko widać i dzięki temu można ją sprawiedliwie osądzić.

Jeszcze ciekawsze wydaje mi się zwrócenie uwagi Realego na inne stwierdzenie i porównanie: *"Zeus 'ustanawia sędziami trzech swoich synów'. Każdy łatwo zauważy zaskakujące podobieństwo do stwierdzenia z Ewangelii: 'Ojciec bowiem nie sądzi nikogo, lecz wszystek sąd przekazał Synowi'"*.

Platońska reinkarnacja dusz, składa się z dwóch form:

1. dusze przywiązana do pożądlivosti świata, nie potrafią się od nich oderwać, jest to ich druga natura. Błąkają się jak zjawy, dopóki nie złączą się z ciałem, niekoniecznie ludzkim
2. liczba dusz jest ograniczona, czas kary i nagrody również jest ograniczony, potem z powrotem wracają do ciała.

Przypisy:

[1] Platon, *Dialogi t. I, Fedon*, 71, cytowane według przekładu Władysława Witwickiego, Wydawnictwo ANTYK, Kęty 1999 r.

[2] Tamże, 71 E

[3] Giovanni Reale, *Historia filozofii starożytnej t. II*, przełożył Edward Iwo Zieliński, Wydawnictwo KUL, Lublin 2001, s. 227.

[4] Platon, *Dialogi t. I, Fedon*, 62 B, cytowane według przekładu Władysława Witwickiego, Wydawnictwo ANTYK, Kęty 1999 r.

[5] Tamże, 65 B

[6] Tamże, 67 C-D

- [7] Giovanni Reale, *Historia filozofii starożytnej t. II*, przełożył Edward Iwo Zieliński, Wydawnictwo KUL, Lublin 2001, s. 221.
- [8] Platon, *Dialogi t. I, Fedon*, 80 B, cytowane według przekładu Władysława Witwickiego, Wydawnictwo ANTYK, Kęty 1999 r.
- [9] Tamże
- [10] Władysław Tatarkiewicz, *Historia filozofii t. I*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001, s. 89.
- [11] Platon, *Dialogi t. I, Fedon*, 106 E, cytowane według przekładu Władysława Witwickiego, Wydawnictwo ANTYK, Kęty 1999 r.
- [12] Tamże, 81 D
- [13] Władysław Tatarkiewicz, *Historia filozofii t. I*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001, s. 90.
- [14] Giovanni Reale, *Historia filozofii starożytnej t. II*, przełożył Edward Iwo Zieliński, Wydawnictwo KUL, Lublin 2001, s. 225.
- [15] Platon, *Dialogi t. I, Fedon*, 64 C, cytowane według przekładu Władysława Witwickiego, Wydawnictwo ANTYK, Kęty 1999 r.
- [16] Tamże, 63 VII
- [17] Tamże, 83 E

Gabriela Adamiak

Doktorantka na wydziale filozofii. Specjalizuje się w antropologii i metafizyce.

[Pokaż inne teksty autora](#)

(Publikacja: 08-09-2005 Ostatnia zmiana: 03-07-2013)

[Oryginał.](http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,4350) (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,4350>)

Contents Copyright © 2000-2012 Mariusz Agnosiewicz

Programming Copyright © 2001-2012 Michał Przech

Właścicielem portalu Racjonalista.pl jest Fundacja Wolnej Myśli.

Autorem portalu jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tego portalu i jakiegokolwiek jego części.

Wszystkie elementy tego portalu, wliczając w to strukturę katalogów, skrypty oraz inne programy komputerowe są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tego portalu oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tego portalu i nie korzystać z jego zasobów.

Informacje zawarte na tym portalu przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów portalu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na portalu. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki prezentuje.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych portalu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl